

* * *

УДК 327

Остап'як В. І.
кандидат політичних наук, викладач
Інституту історії і політології, Прикарпатський національ-
ний університет ім. Василя Стефаника (Україна, Івано-
Франківськ), vasilij.ostapiak@gmail.com

РАЦІОНАЛЬНІ АГЕНТИ КРИЗ У ПРОЦЕСАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ (ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

Описуються авторські підходи до сприйняття явища криз. Запропоновано сприйняття кризовості в суспільстві як системи глобального характеру, котру можна описати та передбачити із застосуванням політико – математичних моделей. Описано поняття часу в політичній дійсності та здійснено спробу розглянути “локальний час” як невід’ємну складову трансформаційних процесів під призвою системи міжнародних відносин. Здійснено спробу ввести поняття “кризотворчості”, яке характеризується утворенням “нової системи” внаслідок динамічного зіткнення “кризовості” та “кризогенності”. Продемонстровано ефективність використання політичного моделювання як системи здатної моделювати перебіг кризи в суспільстві.

Ключові слова: глобалізація, прогнозування, моделювання, політичний експеримент, просторові моделі.

У сучасній науковій думці проводяться дослідження з приводу систематизування, пояснення розвитку суспільства в політичній площині й процесів глобалізації, євроінтеграції, розробляється низка методів, методик із застосуванням різноманітних підходів до аналізу, проте вони відносно ефективні. Важливу роль у дослідженні політичних процесів відіграє реальність, котра в розумінні сучасної науки невід’ємно пов’язана з простором та часом. Відповідно поєднання часу з простором творить нестабільну та складну прогнозовану величину, що ускладнює побудову логічних ланцюгів аналізу євроінтеграційних процесів. Євроінтеграція України, глобалізація, як процес у системі міжнародних відносин, виступає складним аналізованим явищем, котре націлене на об’єднання різних суспільств, політичних процесів та економічних імперативів, в єдину систему цінностей, які базуються на загальнолюдських і етико – моральних принципах. “Глобалізація – складний, багатогранний процес, який має безліч проявів та включає багато проблем. Саме це робить проблематичним дати єдине, однозначне сформульоване визначення глобалізації, яке охопило всі сторони цього вкрай складного явища, що має планетарні масштаби” [1]. Отже, в нашій роботі здійснимо спробу проаналізувати чинники, котрі впливають на процеси євроінтеграції України та глобалізації, основним з яких, на нашу думку, є криза. Нам потрібно вирішити:

– по-перше, яку роль відіграє криза в процесах світсистемних, євроінтеграційних, (глобальних) перетворень;

– по-друге, яку роль відіграє простір у швидкості геополітичних перетворень;

– по-третє – наскільки криза та простір взаємопов’язані в політичних процесах, і на основі поданого аналізу здійснити спробу сформувати просторову модель для визначення ролі кризи в трансформованні суспільств (зокрема євроінтеграційних вимірах).

Загалом, час – відносна величина і залежить від багатьох факторів, зокрема системи відліку, це зазначив у своїй теорії про “локальний час”, що змінюється при переході від однієї системи до іншої, Г. А. Лоренц [2, с. 147]. Дослідники у сфері політики та політичного

аналізу виступають спостерігачами явищ, тож мають застосовувати об’єктивні підходи до прогнозування. Припускаємо, що візуалізація будь-яких процесів на двохвимірному рівні у вигляді графіків, схем і т.д. носить відносний, хоча і дієвий механізм політичного аналізу та моделювання. Ми ж спробуємо запропонувати в аналізі трансформації суспільств трьохвимірне моделювання для визначення чинника, що виступає основним індикатором соціальних перетворень та євроінтеграції. При аналізі розвитку кризи спробуємо застосувати поняття “іраціональний агент”, що допоможе більш м’яко розглядати процеси перетворень відносно суспільства.

Серед вітчизняних науковців проблемою ефективного аналізу політичних процесів займаються такі науковці як Б. Канцелярук, Ю. Пахомов, В. Гура, І. Погорська, Д. Видріна, С. Телешуна, А. Бароніна, О. Валецький та ін. Із зарубіжних дослідників варто згадати Р. Шеннона, Ч. Лейва, Дж. Марча, Д. Паттона, окремої уваги заслуговують дослідження Г. Саймона, котрий обґрунтував концепцію обмеженої раціональності та спромігся на практиці застосувати парадигму раціонального вибору [3].

Досліджуючи таке неординарне явище як криза, ми намагаємося розділити процеси, що призводять до утворення кризи на декілька складових частин. Розділення кризи на окремі етапи функціонування дає нам змогу більш точно проаналізувати процеси, що призводять до її утворення, розвитку та згасання. Актуальність визначення джерел виникнення криз у суспільстві чи в політичній системі допоможе висвітлити, які саме елементи системи були чи є найбільш нестабільними і що потрібно робити для запобігання їхнього розпаду (дестабілізації). Відповідно, визначивши джерело виникнення кризи, ми можемо проаналізувати її подальший розвиток, що дає нам змогу більш точно прорахувати можливі варіанти поширення цього явища в трансформації (євроінтеграції) політичних систем. Зрозумівши, котрі саме елементи політичної системи вже вражені кризою та яким складовим загрожує розпад в умовах кризовості, ми зуміємо локалізувати чинники, що призводять до кризогенності. Провівши аналіз зародження, розвитку та стагнації криз, ми зуміємо більш ефективно прогнозувати та розділяти різні за формою та наповненням деструктивні та конструктивні коливання суспільств, що безпосередньо впливають на ефективність політичної системи країн (світу).

Застосування нових підходів у політичному аналізі не гарантує об’єктивності. Супроводжуватиметься обмеженням та неповнотою відображення дійсності аналіз, пов’язаний із кризою, відсутністю повної об’єктивності, через неспроможність чіткого визначення такого неординарного явища як кризовість. Для того, щоб описати кризу і процеси, які супроводжують це явище, нам потрібно розділити кризу на етапи. Та це також не допоможе нам повною мірою ґрунтовно провести аналіз, позаяк потрібно розширити понятійний ряд до таких словосполучень, як “кризовість”, “кризогенність”, що безумовно є невід’ємними складовими будь – якої кризи як явища, не залежно від того, в якій системі воно утворюється. Виникає потреба ввести поняття “кризотворчості”, яке характеризується утворенням нової системи, внаслідок динамічного зіткнення

“кризовості” та “кризогенності”. Явище “кризотворчості” формується при співпадінні показників “кризогенності” та “кризовості” у площині часу. Тобто, коли коливання двох показників у системі співпадають, вони приводять до “вибуху”. Під “вибухом” розуміємо зміну політичного устрою чи іншу зміну в площині дії “кризотворчості”, пов’язаної з політичними процесами (див. Таблицю 1).

Дослідниця Черній А. підкреслює: “Цікаво, що похідні від зазначеного поняття – “кризовість”, “кризогенність” – мало вживаються в науковій літературі, мабуть, з причини їхньої позірної синонімічності. Нам здається, що тут криється чергова семантична похибка, ґрунтована на категорійній плутанині. Справді, власне “криза” – характерна ознака нестабільного стану системи, котра трансформується, тобто має якийсь чіткий хронополітичний (чи хроносоціальний) вимір. Тим часом “кризовість” відбиває внутрішню іманенту системи, власне одну з її констант. “Кризогенність” вказує не просто на схильність суб’єкта до вірогідності наражатися на кризові явища, а й на те, що він вже перебуває на одній з його стадій (фаз) [4, с. 29].

Ми ж намагаємося описувати кризогенність як готовність суспільства реагувати на прояви кризи, активно трансформуватися (євроінтегруватися) та змінюватися з врахуванням конструктивності цього явища. Має співзвучний синонімічний ряд із поняттям ген, тому варто, досліджуючи це явище суспільного масштабу, зазначити, що кризогенність відповідає за формування певної елементарної складової спротиву деструктивним проявам у процесах настання кризи. Також кризогенність можна порівняти з процесом, котрий допомагає налаштувати суспільство на спротив деструктивним проявам кризи та виправляти негативні наслідки кризи, перетворюючи їх в позитивні навички та вміння в середині суспільства.

Тоді сприймаємо кризовість як здатність суспільства діяти в умовах кризи та впливати на процеси трансформації, що невід’ємно пов’язані з кризогенністю. Відповідно кризовість проявляється уже в процесі настання такого явища як криза і безумовно з нею пов’язана. Описати явище кризовості можна як перехід суспільства від стану кризогенності до стану кризи. Тобто, це явище виступає своєрідним процесом переходу від кризогенності суспільства до кризи. Саме перехід задає вектор руху кризи, її основну домінуючу роль у суспільстві, яка проявляється у формі конструктивного чи деструктивного впливу на соціальні процеси та на процеси євроінтеграції.

Нам потрібно відзначити, що застосування до кризи – кризогенності – кризовості поняття поліморфізму (від грец. poly – “багато” і morph – “форма”) є найбільш вдалим. Поняття поліморфізму допоможе нам сприймати явища, пов’язані з кризою як дискретну варіацію певних характеристик у межах єдиної системи чи групи взаємопов’язаних систем, що можуть поєднуватися. Як зазначає С. Клепко “Принцип поліморфізму задає когнітивну стратегію, протилежну відносно принципу однаковості, одноманітності – відмову від універсальної редукції, визнання многовиду і незалежності елементів знання” [5, с. 24]. Ми ж маємо на увазі те, що кризу можна сприймати як багатовимірне явище, котре, змінюючи свої кількісні та якісні характеристики, не змінює

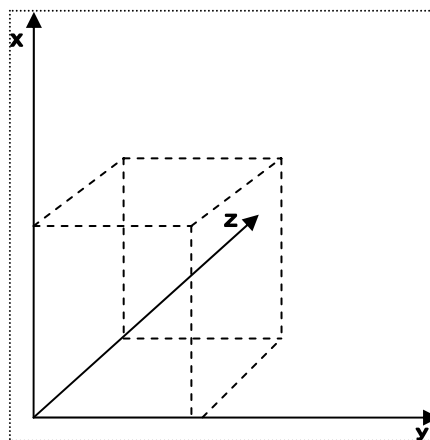
своєї основної задачі, котра полягає в тому, щоб змінити (модернізувати) систему (суспільство) в будь – який спосіб. При цьому використовуються деструктивні функції кризи, тобто в основному методи знищення та самознищення тих чи інших підсистем суспільства, які забезпечують саме суспільство розвитком, задля вироблення нових модернізованих систем (суспільств), які б більш вдало та чітко реагували на нові виклики часу.

Тоді варто сприймати кризу як ірраціональний агент, що здійснює свою діяльність від імені суспільства, котре, прагнучи еволюціонувати, намагається викликати певні зміни конструктивного характеру. Відповідно зміни можна назвати кризами, але кризи, виконуючи запит суспільства, реагують нелогічно. Тобто кризи, як ірраціональні агенти, здійснюючи свій вплив на еволюціонування системи (суспільства), впроваджують неконструктивні, а деструктивні методи зміни самої системи. Відповідно нелогічність змін сама по собі є логічною, бо виробляти нову архітектуру системи (суспільства) можна тільки тоді, коли зруйновано чи призупинено діяльність застарілої системи (суспільства). Проте автор пропонує вживати термін ірраціональних агентів, позаяк він найбільш чітко показує внутрішню складову криз як суспільно-політичного явища.

Відповідно до запропонованого, застосування в політичній (кризологічній) науці багатовимірного аналізу до кризових явищ є найбільш оптимальним, тому що дозволяє поєднати в собі елементи компаративного методу пошуку найбільш оптимальних варіантів вирішення проблеми виходу з складної кризової ситуації із застосуванням стохастичних принципів.

Відповідно автор пропонує трьохвимірну модель графічного аналізу кризових процесів криз (див. Таблицю 1). Де X є відрізком, що відображає час. Тоді Y відображає кризовість, а Z – кризогенність. Бачимо, що аналіз процесів розвитку кризи у системах (суспільствах) відображений з врахуванням основних чинників у поєднанні з часом дає чітку модель, котра спроможна проаналізувати ці явища. Зображений у Таблиці 1 куб відображає саму систему (кризу) її основні варіації розвитку.

Таблиця 1

З технічної точки зору застосовується набір функцій від багатьох змінних чи від двох змінних, який можна розглядати так:

поняття функції від багатьох змінних. Лінії рівня.

На практиці досить часто функція u залежить не від однієї змінної x , а від багатьох аргументів x_1, \dots, x_n .

Означення. Множина значень $\{x_1, \dots, x_n\}$, за яких вираз $f(x_1, \dots, x_n)$ має зміст, називається областю визначення функції від n змінних $u = f(x_1, \dots, x_n)$.

Приклади:

1. Функція від двох змінних $z = 3x + 5xy + y^2$. Область визначення цієї функції – всі пари дійсних чисел (x, y) .

2. Функція від чотирьох змінних $u = 2x_1 + 3x_2 - x_3 + 7x_4$.

3. Функція від трьох змінних $V = V(a, b, c) = a \cdot b \cdot c$. Об'єм паралелепіпеда є функцією від довжин його сторін.

4. Функція від двох змінних $Q = F(K, L)$. Обсяг випущеної продукції Q є функцією від кількості затраченого капіталу K та кількості затраченої праці L . Областю визначення цієї функції є множина $\{K \geq 0; L \geq 0\}$.

Конкретно у нашому випадку можна записати так:

Множина значень $\{x, y, z\}$, за яких вираз $f(x, y, z)$ має зміст, називається областю визначення функції кризи $u = f(x, y, z)$, де X є аргументом, що відображає час. Тоді Y відображає кризовість, а Z кризогенність.

Так, як у 4 пункті. Треба просто задати проміжки для часу кризовості та кризогенності, тобто $\{X \geq 0; Y \geq 0; \dots\}$. Також добре б було позначити, якимось цю функцію, так як користувачам буде зручно, наприклад, K .

$K = f(x, y, z)$

Бачимо, що криза в процесах глобального розвитку відіграє ключові ролі, позаяк це явище є основним рушієм, що допомагає суспільству розвиватися в просторі. Простір у свою чергу сформований на основі лінійності розвитку (тобто геометричної прогресії). Відповідно спостерігаємо зв'язок простору та його вплив на процеси трансформування систем (суспільств), котрий залежить від динаміки криз. Це дозволяє нам вказати на те, що зв'язок між рівнем кризи безпосередньо залежить від кризогенності, тобто здатності систем давати адекватну відповідь на виклики криз.

Кризи і конфлікти супроводжують розвиток та трансформації всіх без винятку країн впродовж історії людства. Тільки порівняно недавно дослідники, зокрема політологи, звернули увагу на їхню роль в розвитку політичних систем на всіх рівнях (глобальному, регіональному, місцевому).

Тема доволі складна, тому що передбачає врахування та аналіз багатьох чинників, котрі впливають на багатовимірність сприйняття кризи і на дослідження самої кризи, як явища, котре безумовно відіграє домінуючу роль у цивілізаційному (світ-системному) розвитку. Було б цікаво в майбутньому також описати на основі багаторівневого моделювання кризи, як явище політичного ексцесу. Тематика буде також цікавою для фахівців суспільної сфери наукових досліджень та своєю перспективністю для прогнозування майбутніх політичних та євроінтеграційних подій.

Список використаних джерел

1. Паламарчук В. А., Дусейко О. А. Вплив процесів глобалізації на систему міжнародних економічних відносин / Паламарчук В. А. // Проблеми системного підходу в економіці. – № 3. – 2010. – [Електронний ресурс]. – http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/pspe/2010_3/Dusheyko_310.htm

2. Храмов Ю. А. История физики / Храмов Ю. А. – К.: Феникс, 2006. – 1176с.

3. Саймон Г. А. Рациональность как процесс и продукт мышления // THESIS Вып.3. 1993. / Саймон Г. А. – [Електронний ресурс]. – http://ecsocman.hse.ru/data/629/779/1217/3_1_2simon.pdf

4. Черній А. Чинник кризовості у трансформуванні суспільно-

політичних систем перехідного періоду: дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.04 “Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку” / Черній Алла Леонідівна. – К., 2004. – 197с.

5. Клепко С. Інтеграція і поліморфізм знання у вищій школі / С. Клепко // Філософія освіти : Науковий часопис. – 2005. – №2. – 243с.

References

1. Palamarchuk V.A., Dusheyko O.A. Vplyv protseviv hlobalizatsiyi na systemu mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn / Palamarchuk V.A. // Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi. – # 3. – 2010. – [Elektronnyy resurs]. – http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/pspe/2010_3/Dusheyko_310.htm

2. Khramov Yu.A. Ystoryya fizyky / Khramov Yu.A. – K.: Fenyks, 2006. – 1176s.

3. Saymon H.A. Ratsyonal'nost' kak protsess y produkt myshlenyya // THESIS Вып.3. 1993. / Saymon H.A. – [Elektronnyy resurs]. – http://ecsocman.hse.ru/data/629/779/1217/3_1_2simon.pdf

4. Cherniy A. Chynnyk kryzovosti u transformuvanni suspil'no-politychnykh system perekhidnoho periodu: dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. polit. nauk: 23.00.04 “Politychni problemy mizhnarodnykh system ta hlobal'noho rozvytku” / Cherniy Alla Leonidivna. – K., 2004. – 197s.

5. Klepko S. Intehratsiya i polimorfizm znannya u vyshchiy shkoly / S. Klepko // Filosofiya osvity : Naukovyy chasopys. – 2005. – №2. – 243s.

Остапак В. И., кандидат политических наук, преподаватель Института истории и политологии, Прикарпатский национальный университет им. Василия Стефаника (Украина, Ивано-Франковск), vasiliy.ostapiak@gmail.com

Иррациональность и рациональность кризисов (политологический аспект)

Описываются авторские подходы к восприятию явления кризисов. Предложено восприятия кризисной в обществе, как системы глобального характера, которую можно описать и предсказать с применением политико – математических моделей. Описаны понятие времени в политической действительности и предпринята попытка рассмотреть “местное время” как неотъемлемую составляющую трансформационных процессов через призму системы международных отношений. Предпринята попытка ввести понятие “кризостроения”, которое характеризуется образованием “новой системы”, в результате динамического соприкосновения “кризисной” и “кризогенности”. Продемонстрировано эффективность использования политического моделирования как системы способной смоделировать ход кризиса в обществе.

Ключевые слова: глобализация, прогнозирование, моделирование, политический эксцесс, пространственные модели.

Ostapyak V. I., candidate of political sciences, teacher of Institute of history and political science, Prykarpattya national university the name of Vasyl Stefanik (Ukraine, Ivano-Frankivsk), vasiliy.ostapiak@gmail.com

Irrationality and rationality of crises (political aspect)

The author's approaches towards interpretation of crises have been grounded. It has been suggested to interpret proneness to crisis in society as a system of global nature that can be described and forecasted with the help of political and mathematical models. A notion of time in political reality has been described and an attempt to study "local time" as an integral part of transformation processes through the prism of international relations system has been made. It has also been attempted to introduce the notion of "crisis formation" that can be characterized by formation of a new system as a result of dynamic conflict of "proneness to crisis" and "crisisgenety". The efficiency of political modeling utilization as a system capable of modeling crisis in community has been shown.

Keywords: globalization, forecasting, modeling, political excessive act, spatial model.